



Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ը

(Շաբ. տես. 1917 թգմ. էջ 332).



Ինչպես պատճառներն մէկը՝ որով տանդէական ճերթուածը կը հրապուրէ ու կը բարձրացնէ զմեզ՝ գերբնականին անշնչհատ միջամտութիւնն է ու Գեներ ու հրեշտակներ կը ներկայացնեն ստուգիւ մարդկութենէ դուրս անճանաչելի բան մը. էականեր են՝ որոնց կրնայ բանաստեղծը արտաբայ կարգի գորութիւններ տալ, ուրոնք բնութեան օրէնքներէն վեր են, կ'իշխեն անոնց կամ վեր վար կ'ընեն զանոնք. Տանդէ ինքնին, հրաշալի ձիրքերով օժտած իր ուղեղին այդ ստեղծագործութեանց հանդէպ՝ երկիւղի ու պատկառանքի զգացում մը կ'ունենայ. Այդ անձնաւորութիւնները կը դառնան անդրէրիմեան իրականութիւններ, և յաջորդաբար համոզումը կ'ուժեղնայ մտքին մէջ՝ անոնց շուրջ մարդկային ղէպքեր յարուցանելով. Յետոյ գերբնականն ամբողջին վրայ մեծ կախարդանք մ'ունի, որ իսկապէս կ'իշխէ, մինչև իսկ ուսեալ մարդն անոր ազդեցութիւնը կը կրէ, երբ կը տեսնէ որ երկու վերացական իրեր՝ բարին ու չարը՝ մարմնաւոր երևոյթի ներքէ՛ իրարու հետ պայքար կը մղեն:

Կարգաւոր Աստուածային կատակերգութիւնը՝ շատ զօռուար է, անկարելի չլսես. լու համար, յիշել թէ դեբը խորհրդապատկերներ են, և թէ Միհոս, Կերբերոս, Գերիոն, Միհոսաւրոս, Փղեգեաս, մարմնացաններ են արտերոս և տգեղութեանց:

Եթէ միտքը վայրկեան մ'իսկ արթուն չըլլայ, այդ հրէշներն իրականութեան երևոյթ մը կ'առնուն. Բանաստեղծն այնպիսի բացայայտ նկարագրով մը կը ներկայացնէ անոնց ձևերն և կը նշանակէ անոնց բնաւորութիւնը, որ պատկեր

կը մնայ ընթերցողին մտքին մէջ՝ ինչպէս կնիքին դրոշմը մոմին վրայ, կը բռնադատէ որ միտքը յարատե ուշադրութեան մէջ ըլլայ, մինչև որ ան հոգի մը կը ստանայ և ջօշափելի ձևերու տակ կը ներկայանայ:

Ստիպուած ենք ուստի Բանաստեղծին մէջ բերած գերբնականն ընդունիլ՝ զօրութեամբ այն անշէջ ու եռանդագին փափաքին՝ որ զաղափարականին ծարաւն է, որ անդու տենչն է բանի մը՝ որ մեզի կը պակսի և զոր սակայն կ'ուզենք ունենալ, և այս անոր համար որ զաղափարականութիւնը մեր կեանքին մեծագոյն մասն է, և որովհետեւ ան՝ ստուերի պէս՝ ամենուրեք մեզի կը հետևի, և լուսոյ պէս կենդանի գոյներ կը զգեսնէ այն ամէն բանի զոր կը լուսաւորէ:

Գերբնականը յետոյ, որովհետեւ մեր մտքին առջև կը ներկայանայ տարօրինակ գորութիւններով օժտուած ու կ'երեւի մեզի իբր անթափանցելի խորհուրդ մը, կը բարձրացնէ միտքը, կը սնուցանէ ու կը զրգով ամենէն յիմար յոյսերը:

Ասոր ապացոյցը կը գտնենք մեր մէջ իսկ՝ յիշելով պատմականութեան ընթերցումները, որոնք շատ աւելի շարժած են մեր սրտերն քան այնչափ իրական ու հաւատարիմ պատմութեան ծրագրին հիւսուածը կը կազմէ: Կը յիշէք Եզրոսի, Լաֆոնդենի և Փերրոյի առականները, Ռոպինսոնի Գրիւզենի, Ժիւլ Վերնի ծածուրդութիւնները, Հոֆմանի ու Էդկար Փոդի պատմութեանները:

Գերբնականին մեր հոգոյն վրայ ունեցած կախարդանքէն՝ բանաստեղծը կ'ուզեցորդի ու կը ստեղծէ այն զարմանալի ղէմքերը՝ որոնք սարսափելի են չարութեան ու խորամանկութեան մէջ, ինչպէս Կէօթէի Մէֆիստոֆէլը. անսխալ և ուղղութեամբ լի են, ինչպէս Միլտոնի հրեշտակները. չարագուշակ ու միջին են՝ ինչպէս Բանցոյի ուրուականն և Համլետին երեսացած ոգին:

Բայց ասոնք եզական ստեղծունեք են՝ որ կը ներկայացնեն գերմարդկային մէկ յատկանիշը: Տանդէ ընդհակառակն կոչած է աստուածութիւններ, կէս աստուածներ ու դիւցազներ: Իր դերակատարներուն տուած է բոլոր ախտերն ու բոլոր առաքինութիւնները: Իր աշխարհը բոլոր ոգիներու աշխարհն է. գերբնականը հոն կը գեղու ինչպէս աղը ծովուն մէջ, թթուածինն օդին մէջ, բուսահողն աղբահողին մէջ: Մինչև իսկ դատապարտեալները, ապաշխարողներն և երանեալ հոգիները նոր երևոյթ մը կ'առնուն, ախտեր ու առաքիչներութիւններ կը առանան, զոր առաջ չուենին և չէին կրնար ունենալ երկրիս վրայ: Ասոնց շուրջը յետոյ կը սաւառնի շարունակ խորհրդաւորը:

Գերբնականը, ներկայացուած միակ անձէ մը, ինչպէս Մէֆիստոֆէլին մէջ, Լուսինգրին մէջ, Համիտի ուրուականին ու Մակըրդին երեցած ոգիին մէջ՝ ընթերցողին վրայ խորհրդաւոր հրապարակ մը կը ներգործէ, որ տանդէական տեսիլքին մէջ կախարդանք մը կը դառնայ, վասն զի հոն՝ կենդանի ու շնչող կարծուած ձեւերու մէջ՝ ամենուրեք կը յուզուի այս մեծ գործութիւնը, որ կը դրժէ բոլոր օրէնքներուն և իր ամէն կամքին մէջ անստեղծատի ու անեղծական է:

Դժոխքին մէջ դեներն են որ կը վազվզեն, կը հաջեն, կը վիրաւորեն, կը խոշտանգեն, մշտնջենաւոր կոտի մէջ զրտնուող տարրեր են՝ որ տակնուվրայ կ'ընեն, կը խարազանեն, կը հարուածեն: Քաւարանին մէջ՝ թախտող ձայներ օդին մէջ, գետնի զդրդուններ, աղօթքներ ու նուագներ: Արքայութեան մէջ՝ ուսանեալ երգող հրեշտակաց պարեր, բազմերանգ լոյսեր, աստուածային երաժշտութիւններ: Անաստուածն իսկ կարողաւով Աստուածային կատակերգութիւնը, կը զգայ ժամանակի մը վարանումները: Ան՝ նախ և առաջ անհանգիստ կը զգայ ինքզինքը աշխարհի մը մէջ՝ զոր կը ջանայ ծաղր ընել ու արհամարհել, բայց յետոյ կամաց կամաց տեսիլքէն կը զրաւուի: Անդրշիրմեան այդ

երեք թագաւորութիւնները կազմող էակներն ու իրերը կարեւորութիւն կը ստանան, կը քանդակուին անոր յիշողութեան մէջ՝ միշտ աւելի յստակ ու որոշ շրջագիծերով, և պատկերները, որ իրարու կը յաւորդեն շլուած ճոխութեամբ, Տանդէի պատկերները՝ որ կենդանի, խօսուն և ամենայրու տակ են՝ կ'ուժովցնեն անոր տպաւորութիւնը, այնպէս որ զաղափարական պատկերները տակաւ առ տակաւ ստուերէն դուրս կ'ելլեն՝ իրը թէ արտադրուած ըլլային փորագրողի մը զըչին մոգական զօրութենէն:

Այն ասոնք Բանաստեղծէն նկարագրուած աշխարհը կը դառնայ կ'ըլլայ մեր աշխարհը. ան՝ մեզի յաղթած է, մեզ ընկճած է: Դժոխքին մէջ կը զգանք անոր տատամսութիւնները, անոր երկիւղը, անոր սարսուռները, և հոգեկան մեծ ճնշում մը կ'ընկերանայ մեզի նաև Գաւարանի լեռան վրայ, ուր կը ծնանի մեր մէջ այդ անոնի երևոյթներէն մեր նայուածքը մէկդի դարձնելու փափաքը՝ որպէս զի իմանանք թէ մեր անդամներն ազատ են և կարենանք շնչել աւելի մաքուր ու առողջարար օդ մը:

Այն ասոնք է՝ որ Տանդէ հրաշքը կը գործէ: Նա կ'այլակերպի, կը փոխէ ընտելութիւնը: Թախտեանական լոյսի ու երջանկութեան աշխարհը յանկարծ կը բացուի առջևին՝ երբորդ երգին մարգարէական ըզմայլելի տաղովը:

« Փառք Անոր՝ որ կը շարժէ ամէն բան՝
Կը թափանցէ բոլոր աշխարհ, փայլելով
Տեղ մ'աւելի և ուրիշ տեղ մը նըւազ »:

Ու հոգին իրը սիրոյ հրապուրի մը՝ անձնատուր կ'ըլլայ այն ուրախութեան հրաւերին: Ճիշդ ինչպէս յետ քալելու անջրդի, մերկ ու շնիկ աստեղ տօթէն սոչորուած դաշտէ մը, կ'ուրախանանք երբ յանկարծ առջևին բացուի լայնածաւալ ու կապուտակ ծովը, ծալ ծալ եղած զովագին հիւսիսային հովիւն:

Բայց գերբնականը շանհետանար Արքայութեան մէջ: Մանաւանդ թէ ան դեռ

աւելի մօտէն կը յարի մեզի, գրեթէ աւրենակից կը դառնայ: Մենք կը կարծենք զմեզ ըլլալ Տանդէ կամ Պէաթրիչէ, Փրանկիսկոս Ասիզացին կամ Ս. Բենեարդոս, և կամ մէկը այն ամբիժ հոգիներէն, որոնք կը ձգտին դէպ ի վեր՝ յափշտակուած խորհրդատու վարդին տեսիլէն: Իրաւ է որ երբ երբորդ երգին ընթերցումը կ'աւարտենք ու գիրքը խփելով չորս կողմերնիս կը նայինք, մեր տան կահ կարասին ու սպասները և նոյն իսկ բնութիւնն իր ամենածաղկած երևոյթին

մէջ՝ օտար կ'երևին մեզի. օրուան լոյսը տժգունած կը գտնենք, լեռներու համայնապատկերն անշուք, ծովուն տեսարանն անձուկ, աստղազարդ կամարը ցուրտ ու ծանր՝ իբր հակառակ կողմ դարձած կիտուածէ քաժակ մը:

Մեր հոգին վար ինկած է բարձրութեանէն. ան հասած էր յափշտակման վերջին ծայրը և յանկարծ արթնցած է՝ անպատմելի գեղեցկութեան և ուրախութեան երազէ մը յետոյ:

Շար.

Թարգ. Հ. Ս. ՏԻՐ-ՄՈՎՍԵՅԱՆ

ԱՐՁԱԿ ԵՐԳԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՍ

ՊՈՆՏՈՍ

Օտար էիր երբ հայ փառքի ոսոխներն քեզ խլեցին դրժօրէն ու քաջազներն Տըբղաւոր վերջին համբոյցն առին հողէն Միհրդատի. և դարձաց բլրակն քաջին «Էլէզուսայ»՝ սգաւոր:

Պոնտոս, դարձեալ սրբացեր ես դու այսօր, օտարութի մին մինակ, զաւակներդ չար հողմերուն տարտղնած. Պոնտոս քեզի կ'աղերսեն ձագուններդ մենաւոր, Պոնտոս գովքդ կը հայցեն որդիներդ հեռաւոր:

Ինչպէս չերգել այն փառքը որ ծաղկեցաւ լուսաշող ու զոհար մը եղաւ Թագին հայրենի, որ կը ցաթէ, կը շողայ ինչպէս փոսուոյ սլացիկ:

Ինչպէս չերգել սեպ կողերուդ կենսահիւթն ուր վեհ ոգին Անիի կը պտուտկէ, կ'արժարժի ինչպէս անմահ հոգիներ:

Ինչպէս չերգել հպարտ լանջող վե-

հաշուք որ ուճացաւ Մեծ Հայրենի աւիւնով ու շունչ տուաւ դիցազներու մեծ ծախիւրտ:

Կանգնէ Պոնտոս, քեզի թանջ հասնիր: Դուն որ եղար փառապանծ, եղիր յարմեծ ու ըմբոստ. դուն որ արին, դուն որ արցունք ըմպեցիր, պոռթկա՛վ վրէժ ու ցատում, զի՛ կողերդ կը սարսուտ հոնդիւնէն զաւակներուդ կիսահեղձ, զի հայ չէ նա որ չի գիտեր ընդվզիլ, պատուհասել չարութիւնը նողկալի:

Ծնցու՛է Պոնտոս, զաւակներդ կը գոռան. ցնցու՛է հպարտ ինչպէս ոգին հայկազնեան. հեռու չէ երբ հորիզոն մը շողուն պիտի գայ բացուիլ բլուրներուդ վրայ մթին ու կուրծքիդ:

Ծնցու՛է Պոնտոս, Մայր Հայրենիքն քեզ կը հայի արիւնտոս: Ծնցու՛է Պոնտոս, զաւակներդ վրէժ կ'երգնուն քու լլկուած պատուի համար ու խաչին որ կրեցիր դիցազնի պէս յաղթապանծ:

Ծնցու՛է Պոնտոս. զաւակներդ քեզ կուգան, միշտ արիւնտոս բայց վեհանմն...

Թ. ԵՂԻՇԷ

1. Այս՝ Տրապիզոնի մէջ յունական թագաւոր մ'է այժմ, համառու բլրակին վրայ, որու համար աւանդու թիւնը կ'ըսէ թէ Տրապիզոնը մը մէջ այդ վայրը ցոյց տալով ըսած է «Էլէք հուսայ» «եղջ աշտեղ» և այժմ յունական աղանդական կ'ըսուի «Էլէզուսայ»: